

УДК 811.111'06'373/72'374'376-26

СОЦІОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ УТВЕРДЖЕННЯ КАСТИЛЬСЬКОГО МОВЛЕННЯ ЯК НАЦІОНАЛЬНОЇ МОВИ ІСПАНІЇ. ДОБА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ: АЛЬФОНСО Х МУДРИЙ

Андрій Яхимець

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000*

Проаналізовано головні структурні та семантичні особливості у середньовічній іспанській мові. Фактологічною базою статті слугували середньовічна художня література та словники. Досліджено праці іспанського короля Альфонса X Мудрого. Виявлено вплив Альфонса X Мудрого на розвиток іспанської мови та які зміни зазнало кастильське мовлення за часів його правління.

Ключові слова: середньовічне кастильське мовлення, запозичення, морфологія, стандартизація, Альфонсо X Мудрий.

Диверсифікація латини починає бути помітною з III–IV ст н.е. Після падіння Західної Римської імперії в 476 р. латина поступово розвивалася по всій Латинській Європі диверсифікуючи. У тому ж столітті, відбуваються варварські навали, що посприяють включенню в іспанську мову німецьких запозичених слів, поряд з тими, які вже були засвоєні раніше від латини. Серед відомих такі як *guerra* (війна) або *yelmo* (шолом). Деякі власні імена людей, також походять з германських мов, наприклад у випадку з Альваро (від *all* – все і *wars* – уникати), чи Фернандо (з *Frithu* – мирний і *nanth* – відважний) та інші.

Такі фонологічні і граматичні зміни призводять до появи “тривоги” в романських мовах, спричиненої мовними труднощами у VI та IX ст. Такий розвиток подій приведе до появи різних романських мов, однією з яких є кастильська.

У восьмому столітті, мусульманська експансія на Піренейському півострові мала сильний вплив арабської лексики (появилось більше 4000 слів в іспанській мові). З’явився діалект *мосарабе* (*mozárabe*), який використовувався арабізованими християнами. Багато сучасних іспанських слів походять з арабської, як *álgebra*, *almohada*, *almirante*, де *al* – це артикль, але це залежить від того яким був наступний звук, бо не у всі слова перейшов даний артикль (*cifra*, *limón*, *gazpacho*...). У дев’ятому столітті, арабський вплив має свої форми художнього самовираження, з появою *Jarchas* (харчас) та інших середньовічних текстів, багато з яких написані арабською мовою [7, с. 257].

Середньовічна кастильська мова охоплює період з найдавніших текстів десятого століття до початку перезміни системи приголосних у чотирнадцятому столітті. Середньовічна кастильська мова X–XIII століть знаходилась у стані переходу від пізньої латини і початку іспанської середньовічної (XV століття). Середньовічна іспанська

ближча в деяких аспектах до інших романських мов ніж сучасна іспанська. Вона відрізняла між фрикативними глухі та дзвінки, схожі до тих, які залишились у сучасній португальській, каталонській і французькій мовах (дзвінки фрикативні зникли протягом XV і XVI ст.) Тільки в іудео-іспанській, якою розмовляли євреї, вигнані протягом XV–XVI ст., залишились дзвінки фрикативні [6, с. 34].

У середньовічній кастильській звук [h] похідний від латинського початкового f-, поступово зникає в іспанській (у сучасності збереглися тільки на деяких територіях Андалусії й Екстремадури).

У середньовічній кастильській клітичні (clíticos) займенники можуть знаходитись у післядієслівній позиції у відмінюванні дієслів, як це відбувається в деяких варіантах, у астурилеонському діалекті. Наприклад: *daregelo he* (сучасно – *se lo daré*) [6, с. 35].

Середньовічна кастильська використовувала у складених часових формах дієслова *ser* та *aver* (>*haber*), перше використовувалось у безакузативних дієсловах, а друге з питальними дієсловами.

Велику роль відіграло XIII століття для Іспанії нетерпимістю і насильством. Європа перебувала в лещатах жадливої інквізиції і під владою кровожерливих хрестоносців. Однак у середині цього кривавого століття іспанський король Альфонс X Мудрий (Alfonso X el Sabio 1221–1284) спробував внести краплю здорового глузду в той жорстокий світ. Він сприяв культурному пробудженню, яке іноді називають ренесансом XIII століття [1, с. 134]. Король захоплювався мистецтвом і досліджував історію, право й астрономію, мову та літературу, писав вірші.

Завдяки його зусиллям у світ вийшов переклад іспанською мовою Слова Божого, Біблії. Альфонс X створив школу перекладачів в Толедо (XIII ст.), в якій іудеї, мусульмани і християни могли обмінюватися досвідом. Перекладачі взялися за переклад арабських праць. Це були найважливіші праці, що належали грецькій, індійській, перській та сирійській культурі. Їх перекладацька діяльність дала поштовх до розвитку епохи Відродження. Завдяки клопіткій праці перекладачів з Толедо лікарі змогли нарешті читати роботи Галена, Гіппократа та Ібн Сіна, чий “Канон лікарської науки” залишався основним медичним довідником в західних університетах аж до XVII століття [4, с. 53]. Астрономи отримали доступ до робіт Птолемея, до арабської тригонометрії й астрономічних таблиць аль-Хорезмі. Альфонс X хотів, щоб перекладачі використовували просту, зрозумілу людям мову, за допомогою перекладу древніх документів з арабської, єврейської на латинську та іспанську мови. Це зіграло важливу роль у розвитку науки і літератури Заходу, іспанська мова і література отримали наукове визнання, що згодом змінило існування думки про те, що мовою культури повинна бути латинська [8].

Під керівництвом Альфонса X розвернулася і діяльність для написання історичних праць. Праця “Загальна хроніка” (Crónica General) об’єднує різнобічні іспанські хроніки і прагне дати зв’язну історію Іспанії. Вона складається з двох частин. Перша охоплює історію Іспанії з того моменту, як там з’явилися перші поселенці, і до вторгнення маврів. Друга частина редагувалася пізніше, вже за царювання Санчо IV (1258–1295) [3, с. 20].

Альфонс X працював і над створенням “Великої та загальної історії” (General e grand Estoria), в якій подано історію людства від початку створення світу. Одне з найбільших його досягнень – стандартизація мови. Що стосується лексики, то окрім спадкових слів з латини з’явилися численні запозичення від латини та грецької мови:

absolución, abstinencia, adorar, caridad, acento, accidental, alegoría, metafísica, ciencia, verbo, versificar, acusación, adúltero, adversario, beneficio, elección, justicia, negligente, notario, etc. Через співіснування культур величезна кількість арабських творів перекладена, і тому арабізми проникали у різні пласти: *aldea, alfoz, barrio, moravedí, alcaparra, alcarave, azafrán, arlope, alcotonía, alcaldía, alferzar, mezquindad, guarismo, alcohol, auge, alcahueta*, etc. Своєю чергою, запозичення з інших мов знаходимо в цю епоху: галліцизми: *deán, dardo, dama, danzar, joya, canela, vianda*, etc.; окситанізми: *laurel, prez, esgrimir, capitel, canonje, hereje, hostal*, etc [2, с. 315]. Із-за наукової діяльності великого короля кастильська мова набула багато технічних термінів у праві, природі, мистецтві. Іншими словами, ми можемо сказати, що культурна робота Альфонсо X зробили кастильську мову, що стосується лексики, піднесенням і можливістю висловлювати всі поняття нових знань, необхідних, щоб стати повною мовою писемної культури.

Аналіз символів, що використовуються в рукописах Альфонса X, дали змогу зробити наступні висновки: по-перше, переписувачі спираються у своїх роботах на використання латинізованого написання. Це може бути пов'язано з повагою та прихильністю до форми латинського біблійного тексту. По-друге, в орфографії ми побачили дублетність форм, що продовжувалась аж до XVI ст. (*partiéndose, morisse*). По-третє, спостерігається нечіткий розподіл графіків *z* і *ç* (*facien ~ fazien; treze ~ treçero; fizieron ~ fiçieron*).

На основі проведеного аналізу ми можемо виділити деякі особливості мови написання:

- часові форми в *imperfecto* у *condicional* видозмінюють свої закінчення (*-ié/-ía*): *darié, tomarié, farié, avía, fazía...*
- у *General estoria* ми бачимо розрізнення роду присвійних займенників *so* (для чоловічого) у *su* (для жіночого). Проте у 5 частині ми знаходимо тільки *su* як для чоловічого, так і для жіночого роду: *su mançebia su vida, su figura*, (жіночий рід, але використовується присвійний займенник чоловічого роду), *su poder, su sennorio...*

Морфологічно мова в тринадцятому столітті була майже повністю сформованою і досягла певної стандартизації. Латинська система відмінків зникла на користь прийменників та порядку розміщення слів у реченні. У дієсловах, чотири латинських дієвідміни (*-äre, -ēre, -ēre, -īre*) перейшли в нинішні три іспанські (*-ar, -er, -ir*). Наприклад: *amare>amar, debere>deber, audire>oir, habere>haber* [4, с. 27].

З погляду морфо-синтаксису, багато слів утворюються за допомогою зменшувальних суфіксів: *niñuelo, fennosiello*. У займенниковій системі широко використовуються леїзми чоловічого роду: *le guarirán, lev osle*. Дієприкметник у складених формах з *aver* узгоджується з іменником: *cosa qual los omnes non avien vista*. Часові форми, які зустрічаються в тексті можуть бути різноманітними. *Imperfecto* і *condicional* мають закінчення *-ié (avien, fazién, pornié)*; форма *-ra (guarnan, dieran)* – приклад *pluscuamperfecto de indicativo* чи *subjuntivo* [5, с. 75].

Немає сумнівів, що завдяки Альфонсо Мудрому кастильська проза набула значення провідної мови іспанського суспільства. Вона перестала бути інструментом усного спілкування, щоб перейти також до інших сфер комунікації: відносин з керівництвом, і передусім, передачі грамотності письма. Отже, розвиток кастильської як культурної мови, стандартизованої та нормованої, дав змогу виконати два основні завдання, як і

бажав король: донести культуру основній аудиторії, які спілкувалися кастильською, а не латинською і заглибитися у фіксації фонетики та орфографії, набути нової лексики, спростити варіативність фонетики та граматики, і в кінцевому результаті, систематизувати мову. За часів правління Альфонса X Мудрого кастильська проза встановила свій шлях розвитку, головні принципи якої присутні в подальших століттях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Alvar C., José M. L. Diccionario filológico de literatura medieval española/ Alvar C., José M. L. – Madrid : Castalia, 2002. – 247 c.*
2. *Catalán Menéndez-Pidal D. La Estoria de España de Alfonso X. Creación y evolución/ Catalán Menéndez-Pidal D. – Madrid : Fundación Ramón Menéndez Pidal, 1992. – 639 c.*
3. *Fernández-Ordóñez I. Alfonso X el Sabio en la historia del Español / Fernández-Ordóñez I. – Barcelona : Ariel, 2004. – 37 c.*
4. *Fernández-Ordóñez I. La historiografía alfonsí y post alfonsí en sus textos / Fernández-Ordóñez, I. – Madrid: Nuevo panorama, 1994. – 58 c.*
5. *Gómez Redondo F. De la crónica general a la real. Transformaciones ideológicas en Crónica de tres reyes / Gómez Redondo F.– Madrid : Casa de Velázquez 2000. – 123 c.*
6. *González Jiménez M. El reino de Castilla durante el siglo XIII. Historia de la lengua española / González Jiménez M. – Barcelona : Ariel, 2004. – 428 c.*
7. *Lapesa R. Historia de la lengua española / Lapesa R. – Madrid : Gredos, 1981. – 690 c.*
8. <http://www.bibliotekar.ru/encMonarhi/21.htm>

*Стаття надійшла до редколегії 25.02.2014
Прийнята до друку 04.03.2014*

ESTABLISHMENT OF SOCIOLOGICAL BACKGROUND OF CASTILIAN AS THE NATIONAL LANGUAGE OF SPAIN. THE MIDDLE AGES: ALFONSO X THE WISE

Andriy Yakhymets

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska St., Lviv, 79000*

The article analyses basic structural and semantic features in medieval Spanish. Medieval literature and dictionaries are the factual base of the article. The author of the article examines works of Spanish king Alfonso X the Wise. The influence of Alfonso X the Wise on the development of the Spanish language and the changes of Castilian language undergone during his reign are discovered.

Keywords: medieval Castilian language, borrowing, morphology, standardization, Alfonso X the Wise.

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ УТВЕРЖДЕНИЯ КАСТИЛЬСКОГО ВЕЩАНИЯ КАК НАЦИОНАЛЬНОГО ЯЗЫКА ИСПАНИИ. ЭПОХА СРЕДНЕВИКОВЬЯ: АЛЬФОНС X МУДРЫЙ

Андрей Яхимец

*Львовский национальный университет имени Ивана Франка,
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000*

Проанализированы главные структурные и семантические особенности в средневековом испанском языке. Базой фактологии статьи служили средневековая художественная литература и словари. Исследованы работы испанского короля Альфонса X Мудрого. Обнаружено влияние Альфонса X Мудрого на развитие испанского языка и какие изменения испытало кастильское вещание во времена его правления.

Ключевые слова: средневековое кастильское вещание, заимствование, морфология, стандартизация, Альфонс X Мудрый.